

Пожар Вадим Георгійович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СТРАХОВИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Право на відшкодування особі шкоди, заподіяної внаслідок порушення її прав, свобод та законних інтересів є однією з конституційних гарантій кожної фізичної та юридичної особи (ст.ст. 32, 56, 62 Конституції України). Діючий КПК України закріплює інститут відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (Глава 9 КПК), призначенням якого є створення дієвого механізму реалізації зазначених конституційних гарантій. Одним із основних способів відшкодування такої шкоди є її стягнення за судовим рішенням, винесеним за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. Проте результати такого розгляду, в першу чергу, залежать від правильного визначення її адресатів, тобто кола цивільних відповідачів до яких цей позов має бути пред'явлено. Крім того, від цього залежить і ефективність відшкодування шкоди в частині виконання судового рішення.

Саме для цього видається цікавим, звернути увагу на питання залучення страховика (страхової організації, компанії) до участі у кримінальному провадженні в якості цивільного відповідача.

Діючий КПК України створює правові підстави для залучення страховика як цивільного відповідача у кримінальному провадженні. Так, ст. 128 КПК України визначає, що особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної

чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність (курсив автора) за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. А отже, не дивлячись на те що, за загальним правилом підозруваний, обвинувачений сам несе відповідальність за заподіяну їм моральну, фізичну та майнову шкоду, проте нерідко така відповідальність може покладатися й на інших осіб, які у вказаних законом випадках несуть цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну кримінально-протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого. Такі особи можуть набувати статусу цивільних відповідачів, що знаходить підтвердження у ст. 62 КПК України.

Зокрема, законом передбачена відповідальність осіб за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки. Такі особи несуть відповідальність якщо не доведуть, що шкода була заподіяна внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого (ч. 5 ст. 1187 ЦК України). До джерел підвищеної небезпеки відносяться наступні види діяльності, що створюють небезпеку як для самої особи, що здійснює цю діяльність, так і для інших осіб: діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та устаткування; діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухово- і вогнебезпечних, а також інших речовин; діяльність, пов'язана із утриманням диких звірів, службових собак і собак бійцівських порід і т. п. (ч. 1 ст. 1187 ЦК України). ЦК України встановлює суб'єктів, які відповідають за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки – це особа, яка володіє джерелом підвищеної небезпеки на законних підставах (право власності і т. п.) (ч. 2 ст. 1187 ЦК); особа, яка неправомірно заволоділа об'єктом, який є джерелом підвищеної небезпеки (ч. 3 ст. 1187 ЦК); а також спільно вказаними вище особами у випадку, якщо неправомірному заволодінню таким об'єктом сприяла недбалість його власника (ч. 4 ст. 1187 ЦК). Також цивільний закон передбачає особливості відшкодування шкоди, заподіяного внаслідок взаємодії декількох джерел підвищеної небезпеки (ст. 1188 ЦК).

Зауважимо, що згідно чинного законодавства використання таких джерел підвищеної небезпеки пов'язано з обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності їх власників або законних володільців. До прикладу - Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 р.

Тому нерідко як цивільні відповідачі у кримінальних провадженнях, пов'язаними із завданням шкоди джерелами підвищеної небезпеки, залучаються страхові організації, компанії. І спроби деяких страховиків уникнути цього не мають успіхів на практиці. Так, Верховний Суд вважає «необґрунтованими доводи представника цивільного відповідача про те, що відносини між позивачем і страховою компанією є виключно цивільно-правовими, оскільки завдання потерпілому внаслідок ДТП шкоди особою, цивільну відповідальність якої застраховано, породжує деліктне зобов'язання, в якому право потерпілого вимагати відшкодування завданої шкоди в повному обсязі кореспондується з відповідним обов'язком особи, яка завдала шкоди. Водночас така ДТП слугує підставою для виникнення договірного зобов'язання згідно з договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у якому потерпілий так само має право вимоги до боржника – в договірному зобов'язанні ним є страховик.

Зазначені зобов'язання не виключають одне одного. Деліктне зобов'язання – первісне, основне зобов'язання, в якому діє загальний принцип відшкодування шкоди в повному обсязі, підставою його виникнення є завдання шкоди, а вирішення питання щодо її відшкодування можливе в межах кримінального провадження на підставі ст. 128,129 КПК» [1].

Правосуб'єктність страховика як цивільного відповідача виникає з моменту подання цивільним позивачем позовної заяви органу досудового розслідування або суду, а реалізація належних йому прав й обов'язків виконується уповноваженим представником страховика відповідно до ст. 63 КПК України.

Процедура розгляду цивільного позову, що був заявлений у кримінальному провадженні, відбувається за правилами, встановленими КПК України, однак при

розгляді цивільного позову в кримінальній справі з питань, не врегульованих КПК, суд може керуватися відповідними нормами ЦПК України, за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства (ч. 5 ст. 128 КПК України).

Доказуванню підлягає факт наявності обставин, які спричиняють обов'язок певних осіб (в нашому випадку страховика) нести в силу закону цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого, а саме факт наявності діючого страхового полісу (договору страхування) у джерела підвищеної небезпеки, яким завдано шкоди потерпілому в результаті вчинення кримінального правопорушення, тощо.

Судова практика навіть говорить про обов'язок суду залучати страховика. Так, зокрема ККС Верховного Суду в одній із своїх останніх постанов зазначає:

«Встановивши факт того, що на момент вчинення кримінального правопорушення цивільно-правову відповідальність володільця транспортного засобу було застраховано та був наявний поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, суд першої інстанції, застосовуючи положення ч. 5 ст. 128 КПК, має залучити страховика та не може стягувати компенсацію заподіяної потерпілому шкоди виключно з обвинуваченого (його роботодавця).

Відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених ст. 37) чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування» [2].

Список використаних джерел:

1. Постанова ККС ВС від 07 червня 2018 р. у справі № 523/15933/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630464>
2. Постанова ККС ВС від 1 листопада 2022 р. у справі № 402/14/21 провадження № 51-6130км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219580>

Ракіпова Інна Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,*

Кузнецов Олександр Максимович

*аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРАВОЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законодавець у 2012 році, приймаючи чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, чітко вказав на потерпілого як на самостійного учасника кримінального провадження, не відніс його виключно до сторони обвинувачення. Так, § 4 глави 3 КПК України регламентує участь у кримінальному провадженні таких його учасників, як потерпілий і його представник.

Вважаємо, сучасна доктринальна еволюція та практика застосування кримінального процесуального права дозволяє вести актуальну дискусію про формування та існування іншого «образу потерпілого» в кримінальному процесі, дещо відмінного від того, до якого процесуалісти-науковці, практики, та й самі